

MAREK CICHOCKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ORCID: 0000-0002-8316-0477

m.cichocki@uksw.edu.pl

Sojusznik podwyższonego ryzyka?

Niemiecka kultura strategiczna po 2022 r.

A High-Risk Ally?

German Strategic Culture after 2022

Słowa kluczowe:

kultura strategiczna,
polityka bezpieczeństwa,
Niemcy, potęga cywilna,
geoekonomia, geopolityka,
ład międzynarodowy,
modernizacja Bundeswehry,
niemieckie przywództwo,
współzależność

Keywords:

strategic culture, security
policy, Germany, civilian
power, geoeconomics,
geopolitics, international
order, Bundeswehr
modernisation,
German leadership,
interdependence

Sojusznik podwyższonego ryzyka? Niemiecka kultura strategiczna po 2022 r.

Polityka bezpieczeństwa Niemiec oparta jest na założeniach powojennej kultury strategicznej, które po zjednoczeniu dostosowano do nowych, pozimnowojennych realiów w Europie i na świecie. Silnie definiują tę kulturę doświadczenia historyczne, narzucone przez USA ramy powojennego porządku międzynarodowego oraz interesy ekonomiczne. Niekwestionowane dotąd ramy kultury strategicznej w Niemczech określiły rolę zjednoczonego państwa jako potęgi cywilnej i geoeconomicznej. W polityce międzynarodowej Berlin przede wszystkim eksponował interesy gospodarcze oraz promował pokój oparty o zasady prawa międzynarodowego, stabilny ład międzynarodowy i współzależność ekonomiczną. Jednocześnie z dużą rezerwą podchodzono tam do używania siły militarnej, od lat konsekwentnie ograniczając własne zdolności w tym zakresie. Wydarzenia, których jesteśmy świadkami od 2022 r., w tym wojna na Ukrainie i zakwestionowanie dotychczasowych reguł bezpieczeństwa na świecie przez Rosję, Chiny, ale także Stany Zjednoczone, zmusiły Niemcy do podjęcia szeregu reform w zakresie funkcjonowania państwa w obszarze bezpieczeństwa oraz radykalnych zmian w finansowaniu i modernizacji sił zbrojnych. Towarzyszy temu ewolucja podejścia niemieckiego społeczeństwa do kwestii bezpieczeństwa. Czy wszystko to oznacza również zasadniczą rewizję dotychczasowej kultury strategicznej w Niemczech?

A High-Risk Ally? German Strategic Culture after 2022

Current security policy of Germany has been based on the principles of the strategic culture developed in the post-Cold War realities. These were shaped after Second World War by West German political and economic elites. German strategic culture is strongly defined by historical experiences, the framework of the post-war international order imposed by the United States, and national economic interests. The unquestioned framework of the German strategic culture defined the role of a unified Germany as a civilian and geo-economic power. In international politics, Berlin primarily emphasised economic interests and promoted peace based on the principles of international law, a stable international order, and economic interdependence. At the same time, it approached the use of military force with considerable restraint, consequently limiting its own capabilities in this area over the years. Developments since 2022 – the war in Ukraine and the challenge to the existing rules of global security by Russia, China, and also by the new security strategy of the United States – have forced Germany to undertake a series of reforms in how the state functions in the field of security, as well as radical change in the financing and modernisation of its armed forces. These developments are also accompanied by shifts in German society's approach to security issues. Does all this also mean a fundamental revision of Germany's strategic culture to date?

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł podejmuje zagadnienie kultury strategicznej współczesnych Niemiec. Większość uwagi ekspertów i komentatorów zajmujących się niemiecką polityką bezpieczeństwa skupia się na zmianach, jakie w ciągu ostatnich czterech lat zachodzą w sferach modernizacji armii, przemysłu zbrojeniowego, polityki energetycznej oraz instytucjonalnych mechanizmów niemieckiego państwa w reakcji na rosyjską inwazję na Ukrainę. Skala tych zmian faktycznie powinna zwracać uwagę, szczególnie że dotyczy Niemiec – państwa o kluczowym geopolitycznym położeniu na osi Wschód–Zachód, strategicznej roli dla europejskiej polityki oraz wciąż największym gospodarczym potencjale na kontynencie. Pojęcia takie jak *Zeitenwende* czy *Epochenbruch*, które mają oddawać skalę przemian zachodzących w Niemczech i wokół nich, weszły już na stałe do słownika pojęć politycznych¹.

Na dynamikę wszystkich strukturalnych zmian zachodzących w Niemczech w ostatnich czterech latach składa się wiele czynników wewnętrznych, takich jak: kwestie polityki budżetowej (inflacja), opór biurokracji i przepisów, spory kompetencyjne wewnątrz administracji federalnej i rządowej, pogłębiający się kryzys niemieckiej sceny politycznej, rozpad starej koalicji, wybory parlamentarne, wzrost znaczenia antysystemowej partii Alternatywa dla Niemiec (Alternative für Deutschland – AfD) i wewnętrzne tarcia w nowej koalicji rządzącej CDU/CSU i SPD kanclerza Friedricha Merza, a także poważne spowolnienie niemieckiej gospodarki czy wręcz jej strukturalny kryzys². Cały szereg zjawisk powoduje więc, że strukturalne zmiany, być może z wyjątkiem sektora energetycznego, wdrażane są w niemieckiej polityce bezpieczeństwa z dużymi trudnościami.

Obserwowane zjawiska prowokują pytanie, które jest przedmiotem niniejszego artykułu: W jakim stopniu możemy przyjąć, że realizowane

- 1 A. Kwiatkowska, *Wstęp. Skąd się wzięła i dokąd zmierza Zeitenwende*, [w:] *W poszukiwaniu straconego czasu. Niemcy w erze Zeitenwende*, red. A. Kwiatkowska, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2023 (Raport OSW, 9); *Zeitenwende. Jak wojna w Ukrainie wpłynęła na Niemcy?*, red. J. Kiwerska, T. Morozowski, Instytut Zachodni, Poznań 2026 (Studium Niemcoznawcze, 104).
- 2 S. Płóciennik, *Rok Zeitenwende: czy Niemcy dokonały strategicznego zwrotu?*, „Rocznik Strategiczny” 2022/23, t. 28, s. 311–312; W. Münchau, *Kaput. Koniec niemieckiego cudu gospodarczego*, Prześwity, Warszawa 2025.

lub deklarowane zmiany w niemieckiej polityce bezpieczeństwa po lutym 2022 r. stanowią realną i trwałą modyfikację dotychczasowej kultury strategicznej Niemiec? Aby przeanalizować tę kwestię, będziemy się musieli podjąć zrekonstruowania niemieckiej kultury strategicznej przed 2022 r., określić jej podstawowe elementy oraz zidentyfikować ich źródła³. Należy się także zastanowić, w jakim stopniu powrót czynnika siły militarnej do europejskiej polityki bezpieczeństwa w 2022 r. wpływa na kulturę strategiczną Niemiec i czy ewentualne zmiany, które w niej zachodzą, można uznać za trwałe. Czy więc wyłania się z nich zarys jakiegoś nowego podejścia niemieckich władz, które byłoby konsekwencją *Zeitenwende* i *Epochenbruch*?

Postawione tutaj pytanie ma istotne znaczenie. Jednym z głównych problemów Berlina w Europie oraz polityce międzynarodowej po 2022 r. jest kwestia wiarygodności niemieckiej polityki bezpieczeństwa, która wpływa na pozycję państwa w UE i NATO. Charakter niemieckiej kultury strategicznej oraz potencjał ewentualnych zmian na tym polu mają bowiem bezpośredni związek z wiarygodnością Niemiec.

Kultura strategiczna – koncepcja

Koncepcja kultury strategicznej zakłada istotną rolę czynników kulturowych i historycznych w kształtowaniu i rozumieniu wzorców zachowań oraz decyzji w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa państwa. Można też spotkać pogląd, że w przypadku niemieckiej polityki bezpieczeństwa to właśnie analiza koncepcji kultury strategicznej, która motywowana jest głównie przez historię, pozwala najlepiej zrozumieć, co różni Niemcy

- 3 Niemiecka kultura strategiczna była w kontekście skutków zjednoczenia Niemiec przedmiotem dużego zainteresowania wielu badaczy. Na pewno warto przypomnieć następujące publikacje: T. Berger, *Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan*, [w:] *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*, ed. P. J. Katzenstein, Columbia University Press, New York 1996; J. S. Duffield, *Word Power Forsaken. Political Culture, International Institutions, and German Security Policy after Unification*, Stanford University Press, Stanford 1998; H. W. Maull, *Germany and the Use of Force: Still a „Civilian Power“?*, „Survival” 2000, vol. 42, issue 2, s. 56–80; K. Longhurst, *Germany and the Use of Force*, Manchester University Press, Manchester 2004; A. Dalgaard-Nielsen, *Germany, Pacifism and Peace Enforcement*, Manchester University Press, Manchester 2006.

od innych państw w podejściu do polityki międzynarodowej, stosowania siły czy postrzegania zagrożeń⁴.

Historia studiów nad problemem kultury strategicznej i jej znaczeniem sięga okresu zimnej wojny, a ściślej: przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Były one wyrazem podejmowanych przez amerykańskich badaczy poszukiwań sposobów lepszego rozumienia uwarunkowań wpływających na decyzje oraz działania sowieckiego przywództwa i państwa, szczególnie w zakresie doktryny nuklearnej i planowania działań militarnych wobec Zachodu. Za początek usystematyzowanych badań nad wpływem i znaczeniem kultury strategicznej uznaje się przygotowany dla amerykańskiego ośrodka analitycznego RAND Corporation raport Jacka Snydera na ten temat. Wychodził on z założenia, że perspektywa czyisto racjonalnej analizy aktorów politycznych jest niewystarczająca, a w ocenach i przewidywaniach należy brać pod uwagę również polityczny, historyczny i kulturowy kontekst, w którym funkcjonują⁵.

Rozwój badań na ten temat oraz towarzysząca im żywa krytyczna debata w środowiskach akademickim, wojskowym i intelektualnym zaowocowały wykształceniem przynajmniej kilku pokoleń badaczy zajmujących się problemem wpływu kultury strategicznej na politykę⁶. Wyłaniają się z nich różne podejścia do problemu oraz różne definicje kultury strategicznej. Na potrzeby niniejszego artykułu przyjmujemy trzy podstawowe założenia. Po pierwsze, uznajemy, że kultura strategiczna ma silny wpływ na kształtowanie bieżącej niemieckiej polityki bezpieczeństwa. Po drugie, że pomimo dynamicznie zmieniającego się charakteru związków między polityką wewnętrzną i zagraniczną (polaryzacji, populizmu, wpływu mediów społecznościowych) w dalszym ciągu kluczową rolę w kształtowaniu i przestrzeganiu kultury strategicznej w Niemczech odgrywają elity polityczne, gospodarcze i medialne. Po trzecie, że kulturę

4 A. Hoffmann, K. Longhurst, *German Strategic Culture and the Changing Role of the Bundeswehr*, „Welt Trends” 1999, H. 22, s. 145–162.

5 J. Snyder, *The Soviet Strategic Culture. Implications for Nuclear Options*, RAND Corporation, Santa Monica 1977.

6 Obok Snydera jako pionierów należy wymienić także innych badaczy oraz ich prace: K. Booth, D. Jones, C. Gray, *Strategy and Ethnocentrism*, Croom Helm, London 1979; D. R. Jones, *Soviet Strategic Culture*, [w:] *Strategic Power. USA/USSR*, ed. C. G. Jacobsen, Palgrave Macmillan, London 1990, s. 35–49; C. S. Gray, *National Style in Strategy: The American Example*, „International Security” 1981, vol. 6, issue 2, s. 21–47.

strategiczną rozumiemy jako pewien „zbiór podzielanych [przez te elity] głęboko zakorzenionych przekonań, norm i idei akceptowanych w ramach społeczeństwa, z których wynikają specyficzne oczekiwania wobec konkretnych preferencji i działań wspólnoty w obszarze polityki bezpieczeństwa i obrony”⁷.

Niemiecka kultura strategiczna przed 2022 r. – analiza dwóch przypadków

Czym są w przypadku Niemiec owe głęboko zakorzenione przekonania, które mają decydujący wpływ na decyzje podejmowane w polityce? Dwie dekady temu na fali kontrowersji wokół amerykańskiej wojny w Iraku oraz szeroko dyskutowanej książki Roberta Kagana *Potęga i raj. Ameryka i Europa w nowym porządku świata* Akan Malici uznał, że niemiecka kultura strategiczna jest typowym przykładem odrzucenia bezpośredniego użycia siły militarnej w stosunkach międzynarodowych i dlatego można ją zakwalifikować jako wenusjański typ kultury politycznej. Wyraża się to przede wszystkim w szeroko akceptowanej politycznie i społecznie kulturze militarnej powściągliwości. Polega ona na

wyznaczaniu celów politycznych w oparciu o wspólne interesy. Dąży do szeroko pojętych celów międzynarodowych stopniowo, stosując elastyczne strategie pozwalające kontrolować ryzyko przez unikanie eskalacji i szybkie inicjatywy w przypadku pojawienia się możliwości mediacji. Podkreśla zasoby, które tworzą klimat korzystny dla negocjacji i kompromisów, oraz unika użycia siły⁸.

Specyfikę tę można zilustrować dwoma znaczącymi przypadkami, z których jeden zaczerpnięto ze świata akademickiego, a drugi – wprost z polityki. Pierwszy przykład odnosi się do teoretycznej koncepcji opisującej kluczowe założenia kultury strategicznej zjednoczonych Niemiec, którą sformułował już na początku lat dziewięćdziesiątych po zakończeniu zimnej wojny po-

7 *Strategic Cultures in Europe. Security and Defense Policies across the Continent*, ed. H. Biel, B. Giegerich, A. Jonas, Springer Wachmedien, Wiesbaden 2013, s. 12.

8 A. Malici, *Germans as Venutians: The Culture of German Foreign Policy Behavior*, „Foreign Policy Analysis” 2006, vol. 2, issue 1, s. 43.

litolog Hanns Walter Maull⁹. Wypracowany przez niego paradygmat niemieckiej kultury strategicznej jako mocarstwa cywilnego zakłada, że polityka Niemiec została trwale ukształtowana przez „traumatyczną przeszłość: lekcje wyciągnięte z historii, które prowadziły do awersji lub przynajmniej głębokiego sceptycyzmu wobec użycia siły militarnej” w polityce międzynarodowej. Odpowiednio do tych założeń polityka zjednoczonych Niemiec polegała na wspieraniu multilateralizmu, instytucjonalizmu, ponadnarodowej integracji, powstrzymywania użycia siły w polityce międzynarodowej oraz budowy porządku opartego na wspólnych zasadach i normach¹⁰.

Pomimo ewolucji, jaką niemiecka polityka bezpieczeństwa zaczęła przechodzić od wojny w Kosowie, oraz osławiania się niemieckich elit politycznych i społeczeństwa z możliwością czy wręcz koniecznością dokonywania projekcji siły militarnej także przez Bundeswehrę zmiany te zachodziły zdaniem Maulla zasadniczo w ramach nienaruszonej struktury kultury strategicznej zjednoczonych Niemiec jako mocarstwa cywilnego. Jej trwałość determinowały konkretne czynniki i przekonania. Przede wszystkim świadomość centralnego położenia Niemiec w Europie i wynikających z tego uwarunkowań geopolitycznych. Nie mniej istotne były jednak również historyczne doświadczenia upadku Niemiec i odbudowy po drugiej wojnie światowej, formujące kluczowe strategiczne i tożsamościowe przekonania, takiej jak: szczególna odpowiedzialność za utrzymanie pokoju („Nigdy więcej wojny”), imperatyw powiązania Niemiec z liberalnym Zachodem (multilateralizm, integracja, demokratyzacja), prymat polityki i dyplomacji nad siłą, a także pierwszeństwo norm nad polityką interesów. Według Maulla zasady te, ukształtowane jeszcze w czasach zimnej wojny przez Niemcy Zachodnie, stały się fundamentem zjednoczonego państwa. Dlatego też jego zdaniem niezmiennie „zachodząca od 1990 r. ewolucja niemieckiej polityki wobec użycia siły stanowiła reorientację polityki bezpieczeństwa w ramach tradycyjnej powojennej tożsamości Niemiec w polityce zagranicznej jako mocarstwa cywilnego”¹¹.

9 H. W. Maull, *Germany and Japan: The New Civilian Powers*, „Foreign Affairs” 1990/1991, vol. 69, issue 5, s. 91–107.

10 Tenże, *Germany and the Use...*, s. 56.

11 Tamże, s. 76.

Co ważne, zdaniem Maulla tak wygląda to obecnie, po 2022 r. Naturalnie skala zmian dokonujących się w niemieckiej polityce bezpieczeństwa pod wpływem rosyjskiej inwazji na Ukrainę jest nieporównywalnie większa niż ta, którą na przełomie XX i XXI w., a więc pod rządami Gerharda Schrödera i koalicji SPD i Zielonych, wywołały wojna w Kosowie, a później amerykańska wojna w Iraku¹². Maull pozostaje przy swojej tezie, że także *Zeitenwende*, *Epochenbruch* i rozbudowa narodowych zdolności wojskowych zachodzą w niezmiennych ramach kultury strategicznej, która wciąż narzuca Niemcom rolę mocarstwa cywilnego¹³. Trwałość trzech podstawowych zasad charakteryzujących szczególną rolę Niemiec widoczna jest jeszcze wyraźniej w kontekście zmian porządku międzynarodowego pod wpływem rosyjskiego imperializmu, chińskich ambicji mocarstwowych oraz nowych ideologicznych prądów w Ameryce pod postacią trumpizmu i ruchu MAGA:

[...] ambicja kształtowania stosunków międzynarodowych (Niemcy jako mocarstwo cywilne są zdecydowane promować cywilizowanie stosunków międzynarodowych); chęć angażowania się na zasadzie „wiążącej wzajemności” oraz podporządkowanie krótkoterminowych korzyści nadrzędnemu celowi utrzymania i promowania efektywnego porządku międzynarodowego; wreszcie otwartość na przekazywanie oraz współdzielenie suwerenności¹⁴.

Drugi przykład, który jest kluczowy dla zrozumienia dominującej w zjednoczonych Niemczech kultury strategicznej, to koncepcja wypracowana przez Franka-Waltera Steinmeiera. Nie ma ona charakteru akademickiego, natomiast wywarła znaczący bezpośredni wpływ na politykę Berlina wobec putinowskiej Rosji w ciągu ponad dwóch dekad XXI w. Co istotne, pojawia się także dzisiaj, w kontekście niemieckiej polityki wobec Chin.

Publicznie Steinmeier zaprezentował swoją koncepcję strategiczną w marcu 2007 r. w artykule *Verflechtung und Integration. Die neue Phase*

12 G. Schölgen, *Der Auftritt. Deutschlands Rückkehr auf die Weltbühne*, Propyläen Verlag, München 2003.

13 H. W. Maull, *Noch Zivilmacht? Die Außen- und Sicherheitspolitik der Bundesrepublik Deutschland*, Stiftung Wissenschaft und Politik, Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit, Berlin 2025 (SWP-Studie, 13).

14 Tamże, s. 34.

der Ostpolitik der EU opublikowanym w piśmie „Internationale Politik” wydawanym przez bliski Ministerstwu Spraw Zagranicznych berliński ośrodek analityczny Niemieckie Towarzystwo Polityki Zagranicznej. Był wówczas ministrem spraw zagranicznych w pierwszym koalicyjnym rządzie Angeli Merkel¹⁵.

Tekst ten, co nie jest bez znaczenia, ukazał się dosłownie kilka tygodni po wystąpieniu prezydenta Rosji Władimira Putina na 43 Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa, które zszokowało niemieckie elity agresywnym wojennym tonem. Steinmeier nawiązał w artykule wprost do socjaldemokratycznej tradycji *Ostpolitik* z czasów Willy’ego Brandta i Egonu Bahra, jednak strategię Berlina wobec Rosji wykladał jako politykę prowadzoną w imieniu całej UE. Pierwsza połowa 2007 r. to okres niemieckiej prezydentury w Unii. Zdaniem Andreasa Fuldy tekst ministra okazał się być może najważniejszą publikacją opisującą sposób strategicznego myślenia władz w Berlinie o niemieckiej polityce i niemieckich interesach, które nie ograniczały się wcale wyłącznie do relacji z Rosją¹⁶. Z kolei według Stephena Szabo to właśnie Steinmeier razem ze swym głównym doradcą Gernotem Erlerem oraz Markusem Edererem, byłym pracownikiem Federalnej Służby Wywiadowczej (Bundesnachrichtendienst – BND) oraz szefem Departamentu Planowania i Strategii MSZ, stał się architektem niemieckiej polityki wobec Rosji, która miała się opierać na strategii modernizacji przez współzależność¹⁷. Strategia ta, nazywana także zmianą przez zbliżenie, zapoczątkowana została przez kanclerza Schrödera już w roku 2000 i od tego czasu nieprzerwanie definiowała politykę Berlina wobec Moskwy aż do 2022 r.

Zakładając prymat dyplomacji i współpracy gospodarczej nad polityką siły oraz łagodzenie konfliktów i sprzeczności w polityce międzynarodowej drogą budowania współzależności gospodarczej i politycznej, Steinmeier twierdził, że mechanizm współzależności, wzajemnego powiązania politycznego i gospodarczego wypracowany w ramach integracji europejskiej,

15 F.-W. Steinmeier, *Verflechtung und Integration. Die neue Phase der Ostpolitik der EU*, „Internationale Politik” 2007, Nr. 3, s. 6–11.

16 A. Fulda, *Germany and China. How Entanglement Undermines Freedom, Prosperity and Security*, Bloomsbury Academic, London 2024, s. 23.

17 S. F. Szabo, *Germany, Russia, and the Rise of Geo-Economics*, Bloomsbury Academic, London 2015, s. 37; R. Bingener, M. Wehner, *Moskiewski łącznik*, Instytut Zachodni, Poznań 2023, s. 89–98.

można z równym powodzeniem zastosować w polityce UE względem Rosji oraz innych kluczowych dla europejskich interesów państw na świecie. Strategia splecenia ze sobą interesów gospodarczych, polityk rządów oraz samych społeczeństw pozwala jego zdaniem wpływać na partnera i zmieniać go, a tym samym pozytywnie przekształcać charakter stosunków międzynarodowych. Steinmeier nawiązywał więc do starej koncepcji wypracowanej w 1963 r. przez Egona Bahra w ramach *Ostpolitik* (*Wandel durch Annäherung*), ale osadził ją już w całkowicie nowych uwarunkowaniach globalizacji, końca historii oraz ideału wolnej od geopolitycznych wyzwań „światowej polityki wewnętrznej” (*Weltinnenpolitik*).

Obie te koncepcje – Niemiec jako potęgi cywilnej oraz pozimnowojennego świata opartego na rosnącej współzależności i integracji – doskonale się uzupełniały, tworząc spójną i trwałą podstawę niemieckiej kultury strategicznej aż do 2022 r. W szerszym kontekście dominującego w pozimnowojennym liberalnym świecie Zachodu myślenia o polityce międzynarodowej w kategoriach posthistorycznych i postnarodowych, w którym przewyższono tradycyjne opieranie jej na prymacie siły militarnej, taka kultura strategiczna pozwalała niemieckiej polityce i opinii publicznej utwierdzić się w przekonaniu, że po błędach przeszłości Niemcy jako państwo znalazły się w końcu po właściwej stronie¹⁸. W praktyce jednak obie koncepcje niosły ze sobą konkretne negatywne konsekwencje. Cywilna potęga stawiała się ideowym i normatywnym uzasadnieniem coraz większego redukowania zdolności wojskowych, co prowadziło w polityce bezpieczeństwa do jazdy na gapę, czyli delegowania kosztów i odpowiedzialności za ten obszar na USA oraz innych sojuszników. Przekonanie o możliwości zmiany partnerów i wpływania na nich przez współzależność skutkowało zaś niebezpiecznym uzależnianiem się w tak kluczowych strategicznych sektorach jak energetyka czy przemysł od autorytarnych reżimów w Rosji i Chinach.

Zmiany strukturalne i społeczne po 2022 r.

Od 2022 r. pod wpływem rosyjskiej inwazji na Ukrainę w niemieckim państwie zachodzą istotne strukturalne zmiany w zakresie zdolności obronnych i wojskowych jako efekt ewolucji polityki bezpieczeństwa. Rozpoczyna się

18 Th. Bagger, *The World According to Germany: Reassessing 1989*, „The Washington Quarterly” 2018, vol. 41, No. 4.

proces modernizacji sił zbrojnych i następuje wzrost wydatków na wojsko. Ustanowienie w 2022 r. przez rząd Olafa Scholza specjalnego funduszu 100 mld euro dla Bundeswehry zainicjowało proces odbudowy zdolności wojskowych. Na początku działania te były jednak bardzo powolne i mało efektywne, przez co budziły coraz większy sceptycyzm¹⁹. Między styczniem 2022 a czerwcem 2023 r. wartość zamówień dla Bundeswehry okazała się wręcz mniejsza niż w dwóch poprzednich latach. Z czasem jednak sytuacja się zmieniła, a od 2024 r. proces modernizacji wyraźnie przyspiesza. Pod rządami kanclerza Merza nabiera wręcz nowego tempa, szczególnie dzięki podjętej po wyborach parlamentarnych z lutego 2025 r. decyzji Bundestagu o usunięciu z konstytucji funkcjonującego od 2009 r. zapisu o tzw. hamulcu zadłużeniowym wobec wydatków na szeroko pojętą obronność, które przekraczałyby 1 proc. PKB, oraz o powołaniu dwunastoletniego pozabudżetowego funduszu 500 mld euro na dodatkowe inwestycje w infrastrukturę i ochronę klimatu²⁰. Między marcem 2022 a kwietniem 2025 r. łączna wartość zamówień dla armii wyniosła 122,7 mld euro²¹.

Nastąpiły także istotne zmiany w strukturach państwa oraz modelu jego funkcjonowania. Przede wszystkim w 2025 r. powołano nowy organ rządu federalnego – Narodową Radę Bezpieczeństwa (Nationale Sicherheitsrat). Jej przewodniczącym jest kanclerz, a członkami – ministrowie kluczowych resortów oraz przedstawiciele wojska i pozostałych struktur siłowych. Innym istotnym elementem strukturalnej zmiany było opublikowanie w 2023 r. narodowej strategii bezpieczeństwa, będącej pierwszym tego typu ponadresortowym dokumentem dotyczącym bezpieczeństwa państwa, w którym Rosję zdefiniowano jako największe bezpośrednie zagrożenie na obszarze euroatlantyckim, a Chiny – jako systemowego rywala Niemiec²². Kolejnym elementem jest przyjęcie w 2024 r.

19 B. Tallis, *The End of the Zeitenwende. Reflections after Two Years of Action Group Zeitenwende*, „German Council on Foreign Relations” [online], 30 VIII 2024 [dostęp: 10 III 2026]: <<https://dgap.org/en/research/publications/end-zeitenwende>>.

20 *Sprawczość na kredyt. Niemcy zwalniają hamulec zadłużenia*, Ośrodek Studiów Wschodnich, [Warszawa], 11 IV 2025 (Komentarze OSW, 657).

21 A. Burilkov [i in.], *Fit for War by 2030? European Rearmament Efforts vis-à-vis Russia*, Kiel Institute for the World Economy, Kiel 2025 (Kiel Report, 3).

22 L. Gibadło, J. Gotkowska, *Pierwsza narodowa strategia bezpieczeństwa Niemiec: minimalny konsensus*, Ośrodek Studiów Wschodnich, [Warszawa], 26 VI 2023 (Komentarze OSW, 519).

planu operacyjnego dla Niemiec jako całościowej strategii budowania odporności społeczeństwa i państwa. Należy też wspomnieć o uchwaleniu w Bundestagu pod koniec 2025 r. nowej ustawy o reformie służby wojskowej, która zmienia funkcjonujący od 2011 r. model armii zawodowej i ochotniczej, wprowadzając system powszechnej gotowości do służby wojskowej dla niemieckich obywateli płci męskiej po ukończeniu osiemnastego roku życia. W kwietniu 2026 r. zaprezentowana została wreszcie jawna część całościowej koncepcji wojskowej strategii obronnej RFN, zakładająca m.in. stworzenie do 2039 r. w Niemczech największych na kontynencie sił zbrojnych, liczących 460 tys. żołnierzy²³.

Wspomnianym reformom strukturalnym towarzyszą po 2022 r. zmiany w postrzeganiu kwestii twardego bezpieczeństwa oraz roli sił zbrojnych w polityce państwa przez niemiecką opinię publiczną. Paradygmat cywilnej potęgi oraz armii parlamentarnej, na których zbudowane zostały Niemcy Zachodnie, a po 1990 r. zjednoczone państwo, promował społeczny dystans oraz ograniczone zaufanie do Bundeswehry. Wpływało to zarówno na charakter rozwiązań ustrojowych regulujących miejsce armii w demokratycznym porządku państwa, jak i na jej społeczny odbiór²⁴.

Plany zasadniczej reformy sił zbrojnych zapoczątkowane przez kanclerza Scholza, a następnie przedstawiona przez kanclerza Merza koncepcja rozbudowania ich do największej armii w Europie²⁵ oznaczają całkowitą zmianę podejścia niemieckiej polityki do sił zbrojnych i zbrojeń przynajmniej od końca zimnej wojny. Tak radykalna rewizja stanowi poważne wyzwanie dla niemieckiej opinii publicznej i utrwalonych wzorców postrzegania roli sił zbrojnych w polityce państwa, które przed 2022 r. stanowiły niekwestionowany fundament niemieckiej kultury strategicznej.

Sondaże przeprowadzone w 2025 r. przez poczdamski ośrodek badawczy Bundeswehry pokazują wyraźny wzrost poparcia wszystkich grup niemiec-

23 *Gesamtkonzeption Militärische Verteidigung. Militärstrategie und Plan für die Streitkräfte*, Bundesministerium der Verteidigung, [Bonn], 22 IV 2026: <<https://www.bmvg.de/resource/blob/6093766/01b1718498c25db9010ea13724d7a37a/dl-gesamtkonzeption-der-militaerischen-download-deu-data.pdf>> [dostęp: 23 IV 2026].

24 A. Engelmann, *Das Ende des antimilitaristischen Charakters des Grundgesetzes?*, „Kritische Justiz” 2023, Jg. 56, H. 3, s. 326–340.

25 F. Merz, *„Verantwortung für Deutschland” – Erste Regierungserklärung*, „Bundesregierung” [online], 14 V 2025 [dostęp: 9 II 2026]: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/erste-regierungserklaerung-kanzler-merz-2347354>>.

kiego społeczeństwa dla zwiększenia wydatków na siły zbrojne (64 proc. wobec 57 proc. w 2024 r. i 41 proc. w 2021) oraz dla zwiększenia liczebności armii (65 proc. wobec 58 proc. w 2024 r. i 39 proc. w 2021). Pozytywnie zmienia się także stosunek do reformy służby wojskowej (53 proc. poparcia wobec 47 proc. w 2024 r.). 54 proc. męskiej populacji poniżej pięćdziesiątego roku życia deklaruje gotowość obrony Niemiec z bronią w ręku w wypadku bezpośredniego ataku, a 83 proc. Niemców – pozytywny stosunek i zaufanie do armii²⁶. Badania monachijskiego instytutu Ifo z 2025 r. potwierdzają wysokie poparcie dla rozbudowy liczebności niemieckiej armii (60 proc.) oraz przywrócenia powszechnego poboru (49 proc. wobec 27 proc. sprzeciwu). Nawet 70 proc. pytanym uważa natomiast, że wydatki na wojsko powinny być zwiększone przynajmniej do 3 proc. PKB²⁷.

Bliższe przyjrzenie się zmianom niemieckiej opinii publicznej pozwala jednak dostrzec, że obraz nie jest jednoznaczny. Z jednej strony widać bowiem wzrost akceptacji dla wydatków wojskowych i rozbudowy armii, z drugiej jednak wciąż silnie obecna jest w nim wstrzemięźliwość wobec perspektywy aktywnego, wyprzedzającego użycia sił zbrojnych poza terytorium kraju, UE i NATO²⁸. Niemcy nie stają się więc społeczeństwem nastawionym bardziej wojowniczo niż wcześniej i nadal nie można powiedzieć, by byli z Marsa. Powstaje jednak pytanie, czy przywołane powyżej zmiany strukturalne w percepcji społecznej i funkcjonowaniu państwa, które obserwujemy od 2022 r., skutkują również istotną transformacją niemieckiej kultury strategicznej, a więc kształtowanych przez elity polityczne i gospodarcze głębokich przekonań i idei, które formatują konkretne działania Berlina w polityce bezpieczeństwa²⁹.

26 T. Graf, *Deutschland in der militärischen Führungsrolle? Sicherheits- und verteidigungspolitisches Meinungsbild in der Bundesrepublik Deutschland 2025*, Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr, Potsdam 2025 (Forschungsbericht, 139), s. 21–25.

27 S. Blesse [i in.], *Gefahr im Verzug. Was die deutsche Bevölkerung über Russlands militärische Aggression und deutsche Sicherheitspolitik denkt*, Ifo Institut, München 2026 (Ifo Schnelldienst, 1): <<https://www.ifo.de/DocDL/sd-2026-01-blesse-etallumfrage-verteidigungspolitik.pdf>> [dostęp: 3 III 2026].

28 Tamże.

29 W kontekście Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa z 13–15 II 2026 r. jej przewodniczący Wolfgang Ischinger zamieścił wpis z następującą konkluzją: „[...] konferencja pokazała, że nie jest już prawdą, iż USA są z Marsa, a Europejczycy

Czy paradoks niemieckiej potęgi trwa?

Pytając z polskiej perspektywy o możliwe zmiany w niemieckiej kulturze strategicznej po 2022 r. oraz towarzyszących jej głęboko zakorzenionych przekonaniach, najczęściej, co zrozumiale, koncentrujemy uwagę na polityce Berlina wobec Moskwy, a szerzej – na niemieckiej polityce wschodniej. Zważywszy jednak na wieloaspektowy charakter przeobrażeń zachodzących w porządku międzynarodowym, trzeba mieć w polu widzenia także inne kwestie, jak: relacje transatlantyckie i niemiecka polityka wobec USA, polityka europejska Niemiec w ramach UE, stosunek Berlina do integracji europejskiej i jej roli dla Niemiec, relacje z Chinami i Indiami, stosunek do państw Ameryki Południowej, jak również specyficzne kwestie, np. relacje Niemiec z Izraelem czy Francją. Ten szeroki wachlarz geograficzny – Niemcy bowiem faktycznie chcą być aktorem globalnym – należy jednak skonfrontować z pewną ogólną strukturą kultury strategicznej, w której Andreas Fulda na podstawie wniosków badawczych Heiko Biehla, Bastiana Giegericha i Alexandra Jonasa wyróżnia cztery kluczowe elementy: 1. poziom ambicji państwa w międzynarodowej polityce bezpieczeństwa oraz rolę, jaką chce ono w związku z tym odgrywać; 2. faktyczne możliwości działania, jakie w tym zakresie mogą podejmować rząd oraz aktorzy oddziałujący na jego politykę; 3. zdolność do strategicznego rozpoznawania sytuacji, wiedza w tym zakresie oraz otwartość na szybkie i elastyczne korekty wobec zachodzących zmian; 4. faktyczna wola wykorzystania siły militarnej, a w głębszym znaczeniu – stosunek państwa do przemocy w relacjach międzynarodowych³⁰.

W jakim stopniu zatem po 2022 r. zachodzi istotna zmiana któregoś z czterech powyższych elementów niemieckiej kultury strategicznej? Jej specyfika, nazywana czasem paradoksem niemieckiej potęgi, wynika bezpośrednio z relacji między czterema elementami kultury strategicznej państwa, która ugruntowała się po zjednoczeniu Niemiec. W ostatnich trzech dekadach paradoks ten sprowadzał się do coraz większego rozziw

z Wenus. Niemcy są teraz – po abdykacji USA – głównym krajem wspierającym Ukrainę. Europejskie wydatki na obronę wkrótce zrównają się z wydatkami USA. Europa osiąga dorosłość”. W. Ischinger, *[The @MunSecConf demonstrated that it is no longer true the US is from Mars...]*, „X” [online], 17 II 2026 [dostęp: 3 III 2026]: <<https://x.com/ischinger/status/2023738195108569592>>.

30 A. Fulda, *Germany...*, s. 20.

między rosnącymi ambicjami Berlina w polityce międzynarodowej a faktycznymi możliwościami działania, szczególnie w zakresie kształtowania swoich celów strategicznych, orientacji geostrategicznej w świecie, faktycznej woli korzystania z własnej siły militarnej, a w końcu ze stanu własnych zdolności wojskowych³¹.

Poprzeczka politycznych ambicji Berlina stale się podnosi. W latach 1998–2005 pod rządami Gerharda Schrödera Niemcy odbyły debatę na temat swojej roli jako średniego mocarstwa (*Mittelmacht*)³². W latach 2010–2021, tj. za czasów sprawowania władzy przez Angelę Merkel, dyskutowano o roli państwa jako nowego centralnego hegemonu w Europie³³. Od 2025 r. za kanclerstwa Friedricha Merza toczy się natomiast debata na temat Niemiec jako światowego gracza i lidera, który nie jest już tylko integralną częścią Zachodu, ale z powodu wycofania się Ameryki Donalda Trumpa sam staje się Zachodem lub bierze na siebie zadanie ukształtowania Zachodu na nowo³⁴. Poprzeczka ambicji stale się więc podnosiła. Od wystąpienia kanclerza Merza na konferencji niemieckich ambasadorów 8 września 2025 r. powtarzającym się elementem wypowiedzi polityków koalicji rządzącej, np. wicekanclerza i współprzewodniczącego SPD Larsa Klingbeila, jest konieczność wzmocnienia niemieckiego przywództwa i wyjście tym samym naprzeciw oczekiwaniom pozostałych państw UE³⁵. Wobec coraz poważniejszych zagrożeń i postępującej destabilizacji bezpieczeństwa na świecie przywództwo to można opisać jako rolę *Ordnungsmacht* – dostarczyciela i stabilizatora porządku – którą Niemcy mają odgrywać w Unii, a poprzez Unię – na świecie³⁶.

31 H. Kundnani, *The Paradox of German Power*, Oxford University Press, Oxford 2015.

32 Schröder: *Deutschland muß Mittelmacht-Rolle annehmen*, „Die Welt” [online], 5 III 2005 [dostęp: 20 II 2026]: <<https://www.welt.de/print-welt/article556283/Schroeder-Deutschland-muss-Mittelmacht-Rolle-annehmen.html>>.

33 H. Münkler, *Wir sind der Hegemon*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 21 VIII 2015.

34 J. Lau, *Der Westen sind jetzt wir. Von unzuverlässigen Freunden und entschlossenen Gegnern: Deutschlands neue Verantwortung*, Droemer HC, München 2026; C. Major, C. Masala, *Ein neuer pragmatischer Westen muss her – mit Deutschland in einer Schlüsselrolle*, „Der Spiegel”, 25 II 2025.

35 Zob. wystąpienie na Konferencji Niemieckich Ambasadorów w Berlinie 8 IX 2025 r.: F. Merz, *Arbeiten für Deutschland, jeden Tag, mit Verbündeten und Partnern in aller Welt*, „Bundesregierung” [online], 8 IX 2025 [dostęp: 3 III 2026]: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/merz-botschafterkonferenz-2383372>>.

36 D. Schwarzer, *Eine neue Zeit*, „Internationale Politik” 2026, Nr. 2, s. 105.

Przez długi czas do 2022 r. rosnącym ambicjom Berlina ubranym w różne koncepcje niemieckiego przywództwa – hegemonia mimo woli, hegemonia współpracującego, hegemonia służebnego lub wyręczającego³⁷ – towarzyszyło jako absolutny dogmat założenie, że swoje globalne cele realizuje środkami geoeconomicznej potęgi, a więc dzięki projekcji trzech wartości: pokoju, eksportu i stabilności, a nie siły militarnej³⁸. Dogmat ten łączył w praktyce koncepcję Niemiec jako potęgi cywilnej z koncepcją wpływania na partnerów i zmieniania ich poprzez wzrost współzależności gospodarczej i handlowej. Takie podejście rodziło konkretne konsekwencje, jak dominacja sektora gospodarczego nad państwem oraz kalkulacji interesów ekonomicznych nad strategią interesów geopolitycznych. Skutkowało także brakiem czynnika siły militarnej, redukcją własnych zdolności wojskowych i przerzucaniem kosztów utrzymania twardego bezpieczeństwa na Stany Zjednoczone oraz inne państwa w ramach NATO.

Zasadniczą zmianą i *novum* w niemieckiej polityce po 2022 r., zwłaszcza pod rządami Merza, jest pojawienie się, a raczej powrót czynnika siły militarnej. Czy oznacza to również zmianę dotychczasowej kultury strategicznej i w konsekwencji zanikanie paradoksu niemieckiej potęgi?

Hipoteza, którą chcielibyśmy tu postawić, brzmi: Zmiany kultury strategicznej zachodzą zwykle w długim czasie, chyba że są wynikiem nagłych, katastroficznych wydarzeń. Dlatego nie da się przesądzić, w jakim stopniu i czy w ogóle powrót czynnika siły militarnej w postaci budowy największej kontynentalnej armii zmieni dotychczasową kulturę strategiczną Niemiec. Można bowiem wyobrazić sobie scenariusz, w którym przyspieszona modernizacja sił zbrojnych oraz ich rozbudowa nie zrywa z głęboko zakorzenionym modelem Niemiec jako potęgi cywilnej, która działa w oparciu o strategie geoeconomiczne i wciąż stara się wpływać na partnerów poprzez współzależności gospodarcze. Zbrojenie się Niemiec nie prowadziłoby wtedy do militaryzacji polityki Berlina ani niemieckiego społeczeństwa. Nie zmieniłby się więc polityczny i społeczny stosunek do użycia przemocy wojskowej w polityce międzynarodowej. W wewnętrznej debacie

37 W. E. Paterson, *The Reluctant Hegemon? Germany Moves Centre Stage in the European Union*, „Journal of Common Market Studies” 2011, vol. 49, Annual Review, s. 57–75: <<https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02184.x>> [dostęp: 16 II 2026].

38 H. Kundnani, *Germany as a Geo-Economic Power*, „The Washington Quarterly” 2011, vol. 34, No. 3, s. 31–45.

politycznej Niemiec prowadziłoby to jednak z pewnością do poważnego sporu wokół tego, czy utrzymywanie tak rozbudowanych sił zbrojnych jest w ogóle opłacalne.

Perspektywa powrotu czynnika militarnego w skali zapowiadanej przez kanclerza Merza wywołuje różne komentarze, również krytyczne i przestrzegające przed uruchomieniem w Europie spirali dawnych lęków oraz wywróceniem powojennej równowagi sił na kontynencie, która w kwestiach militarnych zakładała narzucenie Niemcom kontroli i strategicznej powściągliwości³⁹. Obawy te wynikają z wcześniejszych doświadczeń niemieckiego militarizmu. Dziś jednak remilitaryzacja tego kraju nie musi prowadzić do ożywienia wojowniczego hegemonu, lecz do przekształcenia go w główny industrialny i logistyczny *hub* wojskowy Europy. Hanns Walter Maull sugeruje, że mimo powrotu i rozbudowy czynnika siły militarnej trwałość podstawowych zasad kultury strategicznej Niemiec jako potęgi cywilnej może pozostać generalnie nienaruszona. Zarówno elity polityczne i gospodarcze, jak też większość opinii publicznej mogą chcieć silnej i rozbudowanej armii, a jednocześnie odrzucać odwołanie się do jej bezpośredniego użycia.

O tym, jak niezmiennie pozostają ramy dotychczasowej kultury strategicznej Niemiec pomimo zmian po 2022 r., może świadczyć choćby charakter pierwszej oficjalnej wizyty Merza w Chinach, dokąd udał się 26 lutego 2026 r. w towarzystwie trzydziestoosobowej delegacji przedstawicieli najważniejszych niemieckich przedsiębiorstw. Jak oceniają eksperci, odbyła się ona według dotychczasowych wzorców wypracowanych przez Steinmeiera i Merkel. Dawna strategia zbliżenia poprzez współzależność, stosowana do 2022 r. względem Rosji, powielana jest teraz przez Merza w polityce wobec Chin⁴⁰. Mimo że państwo to uznaje się za strategicznego rywala

39 L. Fix, *Europe's Next Hegemon. The Perils of German Power*, „Foreign Affairs”, 6 II 2026; N. Baverez, *La France et l'Europe face au „Germany first”*, „Le Figaro”, 14 III 2023 [dostęp: 20 II 2026]: <<https://www.lefigaro.fr/vox/monde/nicolas-baverez-la-france-et-l-europe-face-au-germany-first-20260315>>.

40 Zob. rozmowę z Andreasem Fuldą: C. Dieckmann, Ch. Giesen, *„Wir haben viel zu lange das Prinzip Hoffnung mit Strategie verwechselt”*, „Der Spiegel”, 12 III 2026 [dostęp: 16 III 2026]: <<https://www.spiegel.de/ausland/china-und-taiwan-was-passiert-wenn-peking-angreift-und-wie-deutschland-dazu-beitragen-kann-es-zu-verhindern-a-dab4c156-4e97-4e4c-8d8c-e789c23f423f>>. Zob. także N. Barkin, *Watching China in Europe – March 2026*, „Noah Barkin” [online], 2 III 2026 [dostęp: 25 II 2026]:

Europy, kanclerz zadeklarował podczas wizyty wsparcie dla wielowymiarowego strategicznego partnerstwa między Berlinem i Pekinem, co koliduje z jego wcześniejszymi deklaracjami o konieczności zredukowania ryzyka zależności Niemiec i Europy od Chin. Dwuznaczność ta wynika ze skali gospodarczych powiązań Niemiec z Chinami. Państwo Środka jest dla nich bowiem jednym z najważniejszych partnerów handlowych oraz ważnym miejscem inwestycji bezpośrednich. Relacje te naznaczone są jednak coraz większą strukturalną nierównowagą, jednostronnym strategicznym uzależnieniem, nieuczciwą konkurencją oraz deficytem handlowym⁴¹.

Konkluzje

Po 2022 r. w niemieckiej polityce bezpieczeństwa i postrzeganiu jej przez opinię publiczną zachodzą istotne zmiany. Rząd kanclerza Friedricha Merza otwarcie uznał Rosję za największe bezpośrednie zagrożenie dla Europy, dokonano szeregu reform w strukturach państwa oraz gruntownie zmieniono model finansowania i modernizacji sił zbrojnych. Wyraźnie wzrosła również akceptacja społeczna dla takich działań. W niemieckiej polityce bezpieczeństwa zasadniczo powrócił element siły militarnej, jednak wciąż nie jest jasne, w jakim charakterze – czy jako środek nacisku, wpływu i odstraszenia, czy potencjalnych działań ofensywnych. Jest również za wcześnie, by przesądzić, jak bardzo i czy w ogóle zmiany te wpływają na dotychczasową kulturę strategiczną zjednoczonych Niemiec.

Nie można zatem wykluczyć, że obserwowane przemiany zachodzą w ramach dotychczasowej kultury strategicznej Niemiec jako potęgi cywilnej opartej na opisanych przez Hannsa Maulla założeniach, takich jak: „Nigdy więcej wojny”, multilateralizm, integracja, współzależność,

<<https://nbarkin.substack.com/p/watching-china-in-europe-march-2026>>; L. Gibadło, A. Kozaczyńska, P. Uznańska, *Asertywność w odwrocie. Merz w Chinach*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” [online], 2 III 2026 [dostęp: 25 II 2026]: <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-03-02/asertywnosc-w-odwrocie-merz-w-chinach>>.

- 41 A. Fulda, *How Entanglement with China Erodes Germany's Strategic Autonomy*, „The Royal United Services Institute for Defence and Security Studies” [online], 16 V 2024 [dostęp: 22 V 2026]: <<https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/how-entanglement-china-erodes-germanys-strategic-autonomy>>; V. Zeneli, *Merz in China: Germany between De-Risking and Strategic Partnership*, „The Diplomat – Asia-Pacific Current Affairs Magazine”, 27 II 2026.

pełna kontrola parlamentu nad użyciem armii oraz zdecydowany priorytet dyplomacji nad działaniami militarnymi, a także jako siły geoeconomicznej, która działa w logice bezpieczeństwa jako wypadkowej interesów ekonomicznych.

Taka konstatacja łagodziłaby pojawiające się czasem obawy, że remilitaryzacja Niemiec może skutkować nową spiralą podejrzliwości oraz naruszeniem dotychczasowej równowagi sił na Starym Kontynencie. Dokonanie strukturalnych zmian w obszarze bezpieczeństwa bez znaczącego naruszenia dotychczasowej kultury strategicznej czyniłoby z Niemiec głównie technologiczne, industrialne i logistyczne zaplecze dla państw wschodniej flanki bez istotnego własnego zaangażowania w ewentualne działania militarne. Z drugiej strony taka sytuacja niesie również negatywne konsekwencje, na przykład wpływa na postrzeganie Niemiec jako sojusznika podwyższonego ryzyka. W przypadku gwałtownego pogorszenia się sytuacji bezpieczeństwa państw wschodniej flanki NATO kontynuowanie kultury strategicznej potęgi cywilnej może bowiem sugerować głęboką niechęć Berlina do podejmowania ryzyka bardziej asertywnych działań militarnych nawet wobec otwartego zagrożenia dla terytorium UE czy NATO. Państwa wschodniej flanki nie występowałyby wówczas jako w pełni zintegrowana i solidarnie broniąca część paktu militarnego, lecz jako buforowa strefa zgniotu. Podobnie utrzymywanie przez Niemcy geoeconomicznej strategii gospodarczej współzależności w relacjach z autorytarnymi, wrogimi wobec Europy reżimami może zostać uznane za podatność na dalsze jednostronne strategiczne uzależnianie się od agresywnych zewnętrznych potęg. W sytuacji bezpośredniego konfliktu może się to przekładać na niekorzystne dla europejskiego i regionalnego bezpieczeństwa wybory strategiczne.

Bibliografia

- Bagger Th., *The World According to Germany: Reassessing 1989*, „The Washington Quarterly” 2018, vol. 41, No. 4.
- Barkin N., *Watching China in Europe – March 2026*, „Noah Barkin” [online], 2 III 2026 [dostęp: 25 II 2026]: <<https://nbarkin.substack.com/p/watching-china-in-europe-march-2026>>.
- Baverez N., *La France et l'Europe face au „Germany first”*, „Le Figaro”, 14 III 2023 [dostęp: 20 II 2026]: <<https://www.lefigaro.fr/vox/monde/nicolas-baverez-la-france-et-l-europe-face-au-germany-first-20260315>>.

- Berger T., *Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan*, [w:] *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*, ed. P. J. Katzenstein, Columbia University Press, New York 1996.
- Bingener R., Wehner M., *Moskiewski łącznik*, Instytut Zachodni, Poznań 2023.
- Blesse S., Lergetporer P., Pache C., Zeidler H., *Gefahr im Verzug. Was die deutsche Bevölkerung über Russlands militärische Aggression und deutsche Sicherheitspolitik denkt*, Ifo Institut, München 2026 (Ifo Schnelldienst, 1): <<https://www.ifo.de/DocDL/sd-2026-01-blesse-et-al-umfrage-verteidigungspolitik.pdf>> [dostęp: 3 III 2026].
- Booth K., Jones D., Gray C., *Strategy and Ethnocentrism*, Croom Helm, London 1979.
- Burilkov A., Bushnell K., Mejino-López J., Morgan Th., Wolf G. B., *Fit for War by 2030? European Rearmament Efforts vis-à-vis Russia*, Kiel Institute for the World Economy, Kiel 2025 (Kiel Report, 3).
- The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*, ed. P. J. Katzenstein, Columbia University Press, New York 1996.
- Dalgaard-Nielsen A., *Germany, Pacifism and Peace Enforcement*, Manchester University Press, Manchester 2006.
- Dieckmann C., Giesen Ch., „Wir haben viel zu lange das Prinzip Hoffnung mit Strategie verwechselt”, *„Der Spiegel”*, 12 III 2026 [dostęp: 16 III 2026]: <<https://www.spiegel.de/ausland/china-und-taiwan-was-passiert-wenn-pekings-angreift-und-wie-deutschland-dazu-beitragen-kann-es-zu-verhindern-a-dab4c156-4e97-4e4c-8d8c-e789c23f423f>>.
- Duffield J. S., *Word Power Forsaken. Political Culture, International Institutions, and German Security Policy after Unification*, Stanford University Press, Stanford 1998.
- Engelmann A., *Das Ende des antimilitaristischen Charakters des Grundgesetzes?*, „Kritische Justiz” 2023, Jg. 56, H. 3.
- Fix L., *Europe's Next Hegemon. The Perils of German Power*, „Foreign Affairs”, 6 II 2026.
- Fulda A., *Germany and China. How Entanglement Undermines Freedom, Prosperity and Security*, Bloomsbury Academic, London 2024.
- Fulda A., *How Entanglement with China Erodes Germany's Strategic Autonomy*, The Royal United Services Institute for Defence and Security Studies [online], 16 V 2024 [dostęp: 22 V 2026]: <<https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/how-entanglement-china-erodes-germanys-strategic-autonomy>>.
- Gesamtkonzeption Militärische Verteidigung. Militärstrategie und Plan für die Streitkräfte*, Bundesministerium der Verteidigung, [Bonn], 22 IV 2026: <<https://www.bmvg.de/resource/blob/6093766/01b1718498c25db9010ea13724d7a37a/dl-gesamtkonzeption-der-militaerischen-download-deu-data.pdf>> [dostęp: 23 IV 2026].
- Gibadło L., Gotkowska J., *Pierwsza narodowa strategia bezpieczeństwa Niemiec: minimalny konsensus*, Ośrodek Studiów Wschodnich, [Warszawa], 26 VI 2023 (Komentarze OSW, 519).
- Gibadło L., Kozaczyńska A., Uznańska P., *Asertywność w odwrocie. Merz w Chinach*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” [online], 2 III 2026 [dostęp: 25 II 2026]: <<https://>

- www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2026-03-02/asertywnosc-w-odwrocie-merz-w-chinach>.
- Graf T., *Deutschland in der militärischen Führungsrolle? Sicherheits- und verteidigungspolitisches Meinungsbild in der Bundesrepublik Deutschland 2025*, Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr, Potsdam 2025 (Forschungsbericht, 139).
- Gray C. S., *National Style in Strategy: The American Example*, „International Security” 1981, vol. 6, issue 2.
- Hoffmann A., Longhurst K., *German Strategic Culture and the Changing Role of the Bundeswehr*, „Welt Trends” 1999, H. 22.
- Ischinger W., *[The @MunSecConf demonstrated that it is no longer true the US is from Mars...]*, „X” [online], 17 II 2026 [dostęp: 3 III 2026]: <<https://x.com/ischinger/status/2023738195108569592>>.
- Jones D. R., *Soviet Strategic Culture*, [w:] *Strategic Power. USA/USSR*, ed. C. G. Jacobsen, Palgrave Macmillan, London 1990.
- Kundnani H., *Germany as a Geo-Economic Power*, „The Washington Quarterly” 2011, vol. 34, No. 3.
- Kundnani H., *The Paradox of German Power*, Oxford University Press, Oxford 2015.
- Kwiatkowska A., *Wstęp. Skąd się wzięła i dokąd zmierza Zeitenwende*, [w:] *W poszukiwaniu straconego czasu. Niemcy w erze Zeitenwende*, red. A. Kwiatkowska, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2023 (Raport OSW, 9).
- Lau J., *Der Westen sind jetzt wir. Von unzuverlässigen Freunden und entschlossenen Gegnern: Deutschlands neue Verantwortung*, Droemer HC, München 2026.
- Longhurst K., *Germany and the Use of Force*, Manchester University Press, Manchester 2004.
- Major C., Masala C., *Ein neuer pragmatischer Westen muss her – mit Deutschland in einer Schlüsselrolle*, „Der Spiegel”, 25 II 2025.
- Malici A., *Germans as Venutians: The Culture of German Foreign Policy Behavior*, „Foreign Policy Analysis” 2006, vol. 2, issue 1.
- Maull H. W., *Germany and Japan: The New Civilian Powers*, „Foreign Affairs” 1990/1991, vol. 69, issue 5.
- Maull H. W., *Germany and the Use of Force: Still a „Civilian Power”?*, „Survival” 2000, vol. 42, issue 2.
- Maull H. W., *Noch Zivilmacht? Die Außen- und Sicherheitspolitik der Bundesrepublik Deutschland*, Stiftung Wissenschaft und Politik, Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit, Berlin 2025 (SWP-Studie, 13).
- Merz F., *Arbeiten für Deutschland, jeden Tag, mit Verbündeten und Partnern in aller Welt*, „Bundesregierung” [online], 8 IX 2025 [dostęp: 3 III 2026]: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/merz-botschafterkonferenz-2383372>>.
- Merz F., *„Verantwortung für Deutschland” – Erste Regierungserklärung*, „Bundesregierung” [online], 14 V 2025 [dostęp: 9 II 2026]: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/erste-regierungserklaerung-kanzler-merz-2347354>>.

- Münchau W., *Kaput. Koniec niemieckiego cudu gospodarczego*, Prześwity, Warszawa 2025.
- Münkler H., *Wir sind der Hegemon*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 21 VIII 2015.
- Paterson W. E., *The Reluctant Hegemon? Germany Moves Centre Stage in the European Union*, „Journal of Common Market Studies” 2011, vol. 49, Annual Review: <<https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02184.x>> [dostęp: 16 II 2026].
- Plóciennik S., *Rok Zeitenwende: czy Niemcy dokonały strategicznego zwrotu?*, „Rocznik Strategiczny” 2022/23, t. 28.
- Schölgen G., *Der Auftritt. Deutschlands Rückkehr auf die Weltbühne*, Propyläen Verlag, München 2003.
- Schröder: *Deutschland muß Mittelmacht-Rolle annehmen*, „Die Welt” [online], 5 III 2005 [dostęp: 20 II 2026]: <<https://www.welt.de/print-welt/article556283/Schroeder-Deutschland-muss-Mittelmacht-Rolle-annehmen.html>>.
- Schwarzer D., *Eine neue Zeit*, „Internationale Politik” 2026, Nr. 2.
- Snyder J., *The Soviet Strategic Culture. Implications for Nuclear Options*, RAND Corporation, Santa Monica 1977.
- Sprawczość na kredyt. Niemcy zwalniają hamulec zadłużenia*, Ośrodek Studiów Wschodnich, [Warszawa], 11 IV 2025 (Komentarze OSW, 657).
- Steinmeier F.-W., *Verflechtung und Integration. Die neue Phase der Ostpolitik der EU*, „Internationale Politik” 2007, Nr. 3.
- Strategic Cultures in Europe. Security and Defense Policies across the Continent*, ed. H. Biel, B. Giegerich, A. Jonas, Springer Wachmedien, Wiesbaden 2013.
- Strategic Power. USA/USSR*, ed. C. G. Jacobsen, Palgrave Macmillan, London 1990.
- Szabo S. F., *Germany, Russia, and the Rise of Geo-Economics*, Bloomsbury Academic, London 2015.
- Tallis B., *The End of the Zeitenwende. Reflections after Two Years of Action Group Zeitenwende*, „German Council on Foreign Relations” [online], 30 VIII 2024 [dostęp: 10 III 2026]: <<https://dgap.org/en/research/publications/end-zeitenwende>>.
- W poszukiwaniu straconego czasu. Niemcy w erze Zeitenwende*, red. A. Kwiatkowska, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2023 (Raport OSW, 9).
- Zeitenwende. Jak wojna w Ukrainie wpłynęła na Niemcy?*, red. J. Kiwerska, T. Morozowski, Instytut Zachodni, Poznań 2026 (Studium Niemcoznawcze, 104).
- Zeneli V., *Merz in China: Germany between De-Risking and Strategic Partnership*, „The Diplomat – Asia-Pacific Current Affairs Magazine”, 27 II 2026.